

O'ZBEKISTON O'SIMLIK QOPLAMI VA UNING O'ZIGA XOSLIGI

Andijon davlat pedagogika insituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Biologiya yo'nalishi talabasi

Dadajonova Bahoroy Abdumo'min qizi

Annotatsiya: *Ushbu tezisda O'zbekiston florasida so'z yuritilgan xususan O'zbekiston ekologiyasi va geografiyasi qanday bu yerda qanday o'simlik turlarini uchratish mumkin? Shu va shunga o'xshash savollarga javob topishingiz mumkin.*

Annotation: *This thesis discusses the flora of Uzbekistan. In particular, what are the ecological and geographical features of Uzbekistan, and what types of plants can be found here? You can find answers to these and similar questions.*

Аннотация: *В данной тезисной работе рассматривается флора Узбекистана. В частности, какова экология и география Узбекистана, какие виды растений можно встретить здесь? Вы сможете найти ответы на эти и подобные вопросы.*

Kalit so'zlar: *Ekologiya, ekosistema, sho'rxok, 'Qizil kitob', kadastr, flora, cho'l, tog', adir, yaylov, efemer, efemeroid, botqoq, kserofit, mezofit, namsevar.*

Keywords: *Ecology, ecosystem, saline land, "Red Book", cadastre, flora, desert, mountain, hill, pasture, ephemeral, ephemeroid, swamp, xerophyte, mesophyte, hygrophyte.*

Ключевые слова: *Экология, экосистема, солончаки, «Красная книга», кадастр, флора, пустыня, гора, холм, пастбище, эфемер, эфемероид, болото, ксерофит, мезофит, влаголюбивое растение.*

O'zbekiston florasida bo'yicha juda xilma xil bo'lib ayniqsa kserofit o'simliklarga juda boy. O'zbekiston hududida adir cho'l past tekisliklar ko'p bo'lganligi uchun o'simliklar quruqlikda o'sishga yaxshi moslashgan o'lkada 166 oilaga mansub 4500 ga yaqin yuksak o'simlik turlari borligi ma'lum bo'ldi. Bularning aksariyat qismini qoqio'tdoshlar (260 ga yaqin tur) karamdoshlar, yalpizdoshlar,

sho'radoshlar, loladoshlar, chinniguldoshlar, yoronguldoshlar, govzabondoshlar, ra'nodoshlar kabi yirik oilalarning vakillari tashkil etadi. O'zbekistonning o'simlik landshafti 4 ta baland tog' dalalariga bo'lingan, har bir dala o'ziga xos o'simlik turiga ega: cho'l va tekisliklar, tog'lar, tog' oldi va adirlar, baland tog'lar. Cho'l o'simliklari tipik shaklda Qora qalpog'iston va Qarshi dashtlarida uchraydi. Erta bahorda bu yerda cho'l o'simligi va hayotbaxsh o't, ebalak, g'ujanob, turli piyoz, shuvoq, lola, ko'knori va boshqa bir qancha o'simliklar paydo bo'lib, gulli ulkan gilam hosil qiladi. Issiqlik boshlanishi bilan tuproqchil cho'lning butun yam-yashil gul qoplami yo'qoladi va kuygan, qizarib ketgan joylarda faqat shuvoq butalari, shuvoq va "sassiq quray"ning yolg'iz poyalari qoladi. Sho'rxok yerlarda galofitlar - tuzga chidamli o'simliklarning vakillari o'sadi. Solonchaklar va sho'r tuproqlarda bir yillik sho'rxo'tlar va eng qimmatli qora saksovul daraxti uchraydi. Qizig'i shundaki, sho'r botqoqlarda bahorgi navlar yo'q va o'simliklar yoz oxirida paydo bo'ladi. O'zbekistonda daryolarning vodiylari va tekisliklarida o't, daraxt va buta o'simliklari rivojlangan. Ba'zida to'qay o'simliklari juda zich bo'lib, o'sib bo'lmaydigan chakalakzorlarni hosil qiladi. Bunday joylarda terak, majnuntol, (jiyda), har xil turdagi butalar - taroqsimon (yulg'un) va tikanli halimondendron o'sadi. Bunday hududlarda o'tlardan qizilmiya, tuya qushqo'nmasi, qamish o'sadi. Tog' oldi tekisliklarida mahalliy o'simlik dunyosi o't va butalar bilan ifodalanadi. Qashqadaryo va Surxondaryo janubida xojbargli o'simliklar, dukkakli va donli o'simliklarning efemer o'simliklari o'sadi. Vodiylarda astragal lolasi, piyozboshli, turli shuvoq, bir yillik sho'rxo'r, harmala isriq o'sadi. Yuqori va quyi tog' oldi hududlarida – adirlarda ko'p yillik o'simliklarning har xil turlari o'sadi: flomis, kusiniya, ferula, katan, eremurus. Pista va bodom yetishishi qiyin bo'lgan joylarda o'sadi. Bahorda quyi adirlarda lolaqizg'aldoq, eremurus, lolalar va gulsafsarlar ochiladi. "Yuqori adir"da ko'p miqdordagi efir moyi va dorivor o'simliklar: kiyik o'ti, devyasil, limono't va boshqa ko'plab o'simlik turlari o'sadi. Toshli yonbag'irlarda achchiq bodom butalarini tez-tez uchratish mumkin. Past va o'rta tog'li hududlar - adirlar efir moyi va konchilik o'simliklari bilan qoplanadi: shalfey, zizifora, timyan, rovoch, otquloq kabilar. Bahorda ba'zi tog' yonbag'irlari eremurus va lolalarning go'zal turlari bilan qoplanadi. O'zbekistondagi baland tog'

belbog'lari – "yaylov"lar tik yon bag'irlari, subalp va alp o'tloqlari va dashtlari bilan ajralib turadi. Bunday hududlarda turkiston archasi, xantal, itburn o'sadi. O't o'simliklari orasida ko'p yillik o'simliklari bo'lgan o'tloqlar mavjud. Shuningdek, tepalik yoronguli, taran, piyoz, tulkiyuruq, ferula, prangosa o'tloqlari bor. Qorli tog' cho'qqilarida o'simlik qoplami hududning atigi 30 foiziga tarqalgan, qolgan maydonlarda toshloq tuzilmalar orasida o'simlik qoplami ancha siyrak. Kichkina maydonlarda turli xil o'simliklar gilamidan iborat alp o'tloqlari bor. Tog'li o'rmonlar mahalliy iqlimning o'zgarishiga juda moyil bo'lib, borish qiyin bo'lgan va qishloq xo'jaligi uchun yaroqsiz kichik hududlargasigib chiqarilgan. Bu yerlarda archa daraxtlari keng tarqalgan: daraxtga o'xshash archa, Zarafshon va yarim sharsimon archa. Past tog'li hududlarda bargli daraxtlardan Turkiston chinori, olxo'ri, olma, do'lana, pista, bodom o'sadi. Namligi yuqori bo'lgan joylarda siz yong'oq, qayin, terak, tol, tut va Magaleb olchasini uchratishingiz mumkin. Hisor tizmasi tog' etaklarida subtropik daraxtlar: jig'a, anor, anjir, xurmo... Pastki tog'lardagi butalar orasida na'matak, zirk, jig'a kabi turlari keng tarqalgan. Uzun, rovoch, smorodina o'simliklari ham uchraydi. Kamyob va yo'qolib borayotgan turlarni muhofaza qilish uchun esa 'Qizil kitob' tashkil etilgan Jizzax viloyati florasining kadastr ro'yxatiga 617 turkum va 106 oila 1991 turdan iborat, shu jumladan 50 tasi Qizil kitobga kiritilgan turlar. Samarqand viloyati florasini uchun 598 turkum va 103 oiladan 1715 turdagi o'simliklar aniqlangan, ulardan 54 tasi O'zbekiston qizil kitobiga kiritilgan. Qashqadaryo viloyati florasini uchun 613 ta turkum va 97 ta oiladan 2022 ta o'simlik turi aniqlangan, 88 ta turi milliy qizil kitobga kiritilgan. Navoiy viloyati tabiiy flora turlarining kadastr ro'yxati 534 turkum va 90 oiladan 1561 turdagi yuksak o'simliklarni o'z ichiga oladi, shundan 51 turi qizil kitobga kiritilgan. Buxoro viloyati florasini uchun 339 ta turkum va 66 ta oiladan 764 ta o'simlik turi aniqlangan, shu jumladan 25 tasi Qizil kitob kiritilgan. Shunday qilib O'zbekiston florasini rang barang bo'lib turli ekologik muhitlarni va u yerlarda turli o'simliklarni uchratishingiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1 K.Sh Tojibayev va boshqalar 'O'zbekiston florasini kadastiri Jizzax florasini' 2024 y
- 2 D. I. Maxmudjanov, F.O. Xasanov, D.M. Tajetdinova va boshqalar ' O'rta Osiyo va

O'zbekiston florasini hisobot Toshkent 2024y 266b

3 <https://uzbekistan.travel> internet sayti 2024y.

4.O'.P.Pratov.''Botanika'' Toshkent 2010y.